

Рудічева Наталія Костянтинівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна
E-mail: rudichieva.nataliia@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6490-7854>

Методологічні засади формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку

У статті розкрито актуальність реалізації системно-синергетичного підходу у формуванні аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку. На основі проведеного аналізу досліджуваної проблеми встановлено, що питанням системно-синергетичного підходу в освітньому процесі приділено достатньо наукових праць, але водночас відсутні дослідження реалізації системно-синергетичного підходу в освітньому процесі початкової школи.

Представлено системний підхід як загальну методологію системних досліджень, що впливає безпосередньо із принципу системності, який розглядає об'єкт як сукупність елементів, що перебувають у певній взаємодії між собою і навколишнім світом. Розглянуто системний підхід як основу організації процесу формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Представлено принципи синергетики. Окреслено напрями практичної реалізації синергетичних принципів у контексті функціонування системи початкової освіти за концепцією Нової української школи. Виявлено хаотичність і нелінійність педагогічних законів, особливості їхньої дії за конкретних педагогічних ситуацій, неоднозначність їх прояву, залежність закономірностей педагогічного процесу від зовнішніх і внутрішніх умов, біфуркаційний характер освітнього процесу й пізнавальної діяльності. Усе це є проявом відомих положень синергетики. Акцент зроблено на тому, що одним із основних завдань сучасної школи, зокрема початкової, є створення умов для активної участі учнів у процесі пізнання і усвідомлення цінностей, що сприяє більш глибокому і стійкому засвоєнню аксіологічних знань.

Зазначено, що основою синергетичного підходу є закони і закономірності самоорганізації та саморозвитку освітніх систем, які дають можливість по-новому підійти до розробки проблем цінностей, ціннісних орієнтацій і формування аксіологічної компетентності, коли вони розглядаються із позиції відкритості, співтворчості й орієнтації особистості на саморозвиток.

Ключові слова: аксіологічна компетентність, учні молодшого шкільного віку, синергетичний підхід, системний підхід.

Вступ. В умовах євроінтеграційних глобалізаційних процесів виникає потреба в переході до нової освітньої парадигми. На успішний перехід та результативність освітнього процесу в сучасній початковій школі впливають різноманітні як зовнішні, так і внутрішні фактори, визначальною серед яких є здатність учня молодшого шкільного віку до самостійного здобуття нових компетентностей.

В умовах сьогодення опанування учнями початкової школи компетентностей вимагає перегляду і трансформації всієї основи освітнього простору з об'єктно-суб'єктного, монологічного на суб'єктно-суб'єктний, діалогічно-полілогічний. Цього можна системно досягти у розвивальному аксіологічному середовищі закладу загальної середньої освіти, тому одними із базових сучасних методологічних підходів в освітньому просторі, зокрема початкової школи, є синергетичний і системний.

Серед бурхливого і стрімкого інформаційного потоку, який оточує дитину з дошкільного віку, майже з народження, завданням учителя є не передача певних знань, а навчання оволодінню різноманітними способами поповнення знань і швидкої орієнтації у системі знань способами самоосвіти. Учитель може надати учням молодшого шкільного віку «інструменти» для роботи з інформацією та її розмаїттям.

Саме це може забезпечити впровадження системно-синергетичного підходу в освітній процес початкової школи.

Ідеї синергетичного підходу представлено у працях О. Вознюк (Вознюк, 2012; Вознюк, 2008; Вознюк, 2009), В. Кременя (Синергетика і освіта, 2014), В. Лутай (Лутай, 2009) та інших науковців. Дослідники підкреслюють важливість і перспективність синергетичного підходу для розв'язання наукових проблем у галузі педагогіки (Батечко, 2017; Прийма, Вороненко, 2014; Рубанець, 2016).

Н. Батечко, розглядаючи синергетику як міждисциплінарний напрям наукових досліджень, наголошує на розвитку й еволюціонуванні складних, відкритих, нелінійних систем. Саме до такої і належить система освіти (Батечко, 2017: 9). Саме синергетика є методологічною основою освітології (Батечко, 2017). Продовжуючи думку Н. Батечко, О. Рубанець зазначає, що саме теорія синергетики дозволить представити складні нелінійні процеси в галузі освіти, вивчити її системний характер і дослідити джерела її стихійності, невпорядкованості та розвитку (Рубанець, 2016: 28).

Найявні окремі роботи науковців С. Барди (Барда, 2019), С. Лисенко (Лисенко, 2014), З. Хитрої (Хитра, 2012), О. Чикурової (Чикурова, 2022), які висвітлюють синергетичний підхід та особливості його реалізації в початковій школі.

Особливо актуальною ця проблема постає в контексті формування аксіологічної компетентності. Формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку має спиратись на закладені ще у дитинстві ціннісні орієнтації та етичні норми, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, вміння аналізувати різноманітну інформацію, застосовуючи операції критичного мислення, логічні прийоми і методи наукового мислення, вміння абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки, спираючись на достовірну інформацію.

Аналіз психолого-педагогічних здобутків учених дає підстави свідчити, що багато сучасних науковців присвячує свої публікації висвітленню трактування поняття «аксіологічна компетентність». Учені (І. Галян, О. Галян (2017), Л. Примачок (2019), І. Степаненко (2013), Н. Шетеля (2022)) акцентують увагу на формуванні аксіологічної компетентності під час професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Слід мати на увазі, що у дослідженнях вчених-практиків (К. Баханов (2008), Ю. Малієнко (2018), О. Пометун, В. Власов та Н. Гупан (2018), А. Федчиняк (2013)), аксіологічна компетентність представлена як складник предметної історичної компетентності учнів, що не є синонімом до поняття «аксіологічна компетентність учнів молодшого шкільного віку».

Необхідно підкреслити, що поряд з представленими науковими дослідженнями поняття «аксіологічна компетентність» результати дослідження формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку відсутні. Методологічні засади формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку не висвітлені на системному рівні і не представлені в окремому дослідженні, що вимагає поглибленого вивчення цього питання.

Мета та завдання дослідження. Мета роботи – обґрунтувати необхідність застосування системно-синергетичного підходу під час формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети дослідження визначено завдання здійснити теоретичний аналіз джерел щодо особливостей впровадження системно-синергетичного підходу у формуванні аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Матеріали та методи дослідження. У пошуках методологічних орієнтирів ми спираємося на концептуальні положення міждисциплінарної науки синергетики як науки про виникнення і самоорганізацію моделей та структур у відкритих системах, де відсутня рівновага. Крім того, будемо послуговувались такими теоретичними методами, як контент-аналіз, узагальнення та систематизація інформації з філософської, аксіологічної, психологічної та педагогічної літератури в контексті проблеми, що вивчаємо, для формулювання обґрунтованих наукових положень.

Результати дослідження. У нашому дослідженні розуміємо аксіологічну компетентність як «складне багатокомпонентне особистісне утворення, що є результатом ціннісної освіти і ґрунтується на теоретичних знаннях та об'єктивних уявленнях про різноманіття гуманістичних цінностей суспільства і світу, що реалізуються через уміння, навички й моделі поведінки, які забезпечують успішну життєдіяльність у суспільстві (Рудічева, 2023: 55).

Методологічною основою у вивченні формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку є системно-синергетичний підхід, який передбачає органічне поєднання здобутків системного та синергетичного підходів.

Процес формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку довготривалий і складний, тому для успішного його проходження він має бути системним. Системний підхід – один зі спеціальних способів спеціального наукового пізнання, за яким досліджуваний об'єкт розчленовують на елементи, що їх розглядають у єдності, насамперед як систему. Саме такий підхід дозволяє дійти до суті досліджуваних проблем у конкретних науках і обрати ефективні шляхи їх вирішення.

С. Гончаренко подає таке трактування системного підходу, як сукупність взаємопов'язаних підсистем, «спрямованих на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину» (Гончаренко, 1997: 305).

Системний підхід дозволяє розглядати процес формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку як систему: знаходження певних елементів, з'ясування класифікації та встановлення зв'язків між цими елементами, виділення з безлічі зв'язків системоутворювальних, які забезпечують з'єднання різних елементів у єдину систему. Цей підхід дозволяє всі компоненти (складники) розглядати через взаємозв'язок і у динаміці.

Поряд із системним підходом доцільно розглянути і синергетичний, який сприяє розгляду процесу формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку як самоорганізованої системи особистості, що здатна реалізувати свій творчо-ціннісний потенціал через самоорганізацію у процесі навчально-творчої діяльності.

Одним із проявів постнекласичної науки є звернення до синергетики як науки, яка відкриває нові погляди, знання, методи дослідження і пізнання навколишнього світу, а також становлення, розвиток і прогнозування найскладніших процесів і явищ.

Вперше поняття «синергетика» (слово “synergetikos” у перекладі з давньогрецької означає «співробітництво, спільна дія») в обіг ввів німецький учений Г. Хакен у книзі «Синергетика», де він наголошував на важливості саме колективного ефекту у процесі самоорганізації.

Основною ідеєю синергетики є положення про нерівноважність, яка стає підґрунтям і основою для виникнення нової організації, тобто із хаосу утворюється новий порядок. Саме цьому присвячена праця І. Пригожина та І. Стенгерса «Порядок з хаосу» (1986). Синергетичний процес проходить певні етапи: хаос – якісний стрибок – еволюційний відбір – самоорганізація – порядок – розвиток – хаос... Саме суперечності є рушійною силою для подальшого якісного розвитку і саморозвитку, а хаос як явище підштовхує до пробудження і розкриття внутрішніх енергетичних сил і ресурсів.

У довідковій літературі знаходимо таке визначення: «Синергія – підвищена результативність спільної дії чинників порівняно з тими ж, які діють окремо» (Гончаренко, 2005: 1317). С. Гончаренко зазначає, що метою синергетики є «пізнання загальних принципів самоорганізації систем різної природи – від фізичних до соціальних, аби лише вони мали такі властивості, як відкритість, нелінійність, нерівноважність, здатність підсилювати випадкові флуктуації» (Гончаренко, 2011: 420). Вчений визначає в якості предмету синергетики «прямі і зворотні переходи систем від стабільності до нестабільності, від хаосу до порядку, від руйнування до створення» (Гончаренко, 2011: 420). На сучасному етапі наукових дискусій синергетика постала якісно новою методологією як міждисциплінарний науковий напрям про закономірності розвитку складних систем, які самоорганізуються і саморозвиваються.

В. Лутай слушно підкреслює важливість вивчення цього нового міждисциплінарного наукового напрямку про закономірності розвитку складних систем і зазначає: «Синергетика є новим проривом у розумінні співвідношення загального та специфічного у розвитку усіх явищ світу, в тому числі і в освітній галузі» (Лутай, 2009: 33).

Саме синергетична теорія може стати методологічною основою освітології, яка на сучасному етапі розглядає галузь освіти як відкриту, нелінійну, нерівноважену систему, яка може саморозвиватись (Батечко, 2017).

Науковці С. Прийма та О. Вороненко представили основи синергетичної методології відносно відкритої освіти. Як зазначають вчені, відкрита освіта взаємодіє, обмінюється людськими, матеріальними і інформаційними ресурсами з навколишнім середовищем, сприймає та інтерпретує у своїх змінах процеси, що відбуваються в суспільстві (Прийма, Вороненко, 2014: 75).

На думку О. Вознюк, синергетичний підхід у педагогіці «постає концептуальним базисом як сукупність певних вихідних положень синергетики, згідно з якими проводиться теоретичний аналіз педагогічної думки. <...> синергетичний підхід акцентує увагу на нагальності розробки нової синергетичної парадигми освіти, що передбачає процес подолання труднощів навчального і педагогічного аспектів педагогічного процесу, які <...> розкриваються у нових способах його структурування, оновлених методах викладання, що спираються на самостійну пізнавальну активність» (Вознюк, 2008: 14).

Н. Батечко, О. Вознюк, О. Вороненко, С. Прийма та інші науковці наводять такі принципи синергетики: принцип незамкнутості, відкритості педагогічної системи зовнішньому середовищу; принцип самоорганізації та цілісності педагогічної системи у педагогічній діяльності; аттракторність та гомеостатичність педагогічної системи; принципи нестійкості, біфуркаційності, флуктуаційності, динамічної ієрархічності, педагогічної системи, її відкритості до надмалої дії; принцип ієрархічної цілісності освітньої системи; імовірнісний, надситуативний, самоактуалізаційний, самодетермінований

характер педагогічного процесу; принцип відносності інтерпретацій предмету спостереження; принцип синергізації педагогічної системи (Батечко, 2017; Вознюк, 2009: 77; Прийма, Вороненко, 2014).

Сучасні тенденції формування аксіологічної компетентності щодо реалізації синергетичних принципів в освіті (Вознюк, 2009), дозволяють окреслити напрями практичної реалізації синергетичних принципів у контексті функціонування системи початкової освіти за концепцією Нової української школи (таблиця 1).

Таблиця 1

Синергетичні принципи в освітньому просторі початкової школи, спрямовані на формування аксіологічної компетентності

Принципи	Педагогічний зміст реалізації принципів як основних напрямів синергізації формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку
1. Принцип незамкнутості, відкритості педагогічної системи та її підсистем зовнішньому середовищу	Суб'єкт-суб'єктний характер взаємин у освітньому процесі початкової школи згідно з гуманістичними цінностями, використання ігрових і мультимедійних технологій в умовах як дистанційного навчання, так і навчання офлайн, взаємодія і взаємообмін інформацією між учнем, учителем та батьками, вільне використання теоретичних аксіологічних знань та інформації, яку учень буде застосовувати під час розв'язання проблемних чи провокаційних ситуацій з точки зору цінностей (наявності власної позиції, внутрішнього стрижня), спираючись на власні переживання і досвід та бачення; міжпредметність; відкритість до світу кожного учня на індивідуальному особистісному рівні, а також кожного учасника освітнього процесу; має простежуватись «відкритість» і наступність у формуванні аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку (упродовж початкової школи і у подальшому)
2. Принцип самоорганізації та цілісності педагогічної системи у педагогічній діяльності	Створення в системі активного розвивального аксіологічного середовища, підґрунтям якого є загальнолюдські гуманістичні цінності, що дозволить значно розширити кругозір та урізноманітнити завдання, спрямовані на формування аксіологічної компетентності; взаємозв'язок і взаємодоповнення теоретичних та практичних методів у навчанні; значна увага приділяється засобам навчання, які надають можливість учню (суб'єкту навчання) робити свідомий вибір (розв'язання проблеми/ завдання), розуміти причинно-наслідкові зв'язки і відповідальність за діяльність або бездіяльність у певній ситуації. Спираючись на власне бачення і досвід, учень досягає мети через вдосконалення своєї діяльності та саморозвиток
3. Атракторність і гомеостатичність педагогічної системи	Мета освітнього процесу початкової школи має орієнтуватися на розвиток особистості учня, на формування творчої особистості, яка саморозвивається, на формування творчого мислення. Можливість навчання за індивідуальною освітньою траєкторією передбачає таке: різноманітність та варіативність навчання; формування аксіологічної компетентності через надання завдань різного рівня складності, можливість вибору власного шляху розв'язання з урахуванням бачення, вміння та навичок, досвіду учня; можливість пояснити той чи інший варіант вибору певного шляху розв'язання завдання
4. Принципи нестійкості, біфуркаційності, флуктуаційності, динамічної ієрархічності, педагогічної системи, її відкритості до надмалої дії	Визначається перебування відкритої системи у динамічних змінах та під впливами зовнішніх факторів та середовища. Сприйняття учнів, їх батьків та учителів початкових класів як живих відкритих систем, які в точках біфуркації мають безліч альтернативних можливостей подальшого розвитку учнів молодшого шкільного віку
5. Принцип ієрархічної цілісності освітньої системи	Освітня система сприяє зануренню учасників освітнього процесу в пізнання цілісних, міждисциплінарних, фундаментальних законів та закономірностей світу, орієнтації на синтез знань; інтеграцію знань, вмінь та навичок, використання ІКТ, яке може бути застосоване під час проведення різних видів уроків і заходів як учнями, так і вчителем

Продовження таблиці 1

6. Імовірнісний, надситуативний, самоактуалізаційний, самодетермінований характер педагогічного процесу	Відкритість невизначеності, творчості, імпровізації, особистісно орієнтований характер навчання, наявність альтернативних шляхів виконання/розв'язання завдання/ситуації, можливість за умови появи труднощів повернутись на початок і на основі вже набутого досвіду обрати інший шлях міркування/розв'язання завдань аксіологічного спрямування
7. Принцип відносності інтерпретацій предмету спостереження (аксіологія – цінності)	Педагогічна діяльність, що передбачає активну взаємодію учителя початкових класів, учителя музичного мистецтва і психолога, їх відкритість інноваціям, узгодженість у процесі вивчення понять міжпредметного характеру, взаємозв'язок між теоретичними та практичними методами в навчанні, побудова системи формування аксіологічної компетентності на ґрунтовній теоретичній основі згідно з гуманістичними цінностями через творчість
8. Принцип синергізації педагогічної системи	Діяльність педагога є діалогічною; розгортається як спільна діяльність, співпраця, а не протистояння. Із синергетичної точки зору освіта – це не передача інформації, а нелінійна ситуація відкритого діалогу, прямого та зворотного зв'язку, спільної пригоди. Завдяки спільній активності у подібних ситуаціях «вчитель і учень починають функціонувати з однією швидкістю, жити в одному темпі» (Синергетика і освіта, 2014: 219–220)

Сприйняття цінностей суспільства вимагає не просто пасивного прийняття норм і традицій, а й активного аналізу їхньої значущості. У цьому контексті вироблення власної «усвідомленої аксіологічної позиції» (Степаненко, 2013) стає важливим етапом особистісного зростання учня молодшого шкільного віку. Формування стійких переконань та цінностей допомагає дитині орієнтуватися у світі та приймати усвідомлені рішення. Така позиція сприяє розвитку внутрішньої цілісності та гармонії, а також стимулює повагу та розуміння різноманіття світоглядів оточуючих.

На думку дослідниці С. Барди, саме синергетичний підхід є основою інтеграційних процесів в освіті. С. Барда, яка досліджує інтеграційні процеси в початковій школі, визначає такі чотири особливості освітньої системи початкової школи: перехідний наскрізний характер в освітній системі (дошкільна – початкова – середня); управління освітнім процесом одним учителем, що дає можливість спостерігати і координувати внутрішньогрупові процеси та процеси самоорганізації; організацію освітнього середовища закладу освіти (облаштування освітніх осередків, з одного боку, характеризується сталістю, а з іншого, – динамічністю); учитель має можливість самостійно створювати навчальні програми предметів та курсів, спираючись на Державний стандарт початкової освіти (міжпредметні зв'язки) (Барда, 2019: 51–52).

Формування аксіологічної компетентності з точки зору синергетики доцільно здійснювати, дотримуючись таких моментів:

- культивування моральних цінностей, норм комунікативної діяльності та поведінки через «м'яке управління» (Ткаченко, 2013: 17), що здійснюється за допомогою малопомітних точкових впливів, які збігаються із внутрішнім станом розвитку системи учня;

- створення атмосфери доброзичливості та уваги до кожного учня, застосування вербальних і невербальних засобів для досягнення результату в різних видах діяльності;

- створення умов для спільної «освітньої пригоди» та єдиного узгодженого темпу взаємодії учителя і учня (Синергетика і освіта, 2014: 222);

- «підштовхування» учнів до встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Здобуваючи самостійно необхідні додаткові знання, учні можуть прогнозувати результати власної діяльності та здійснювати самоконтроль і самооцінювання. Як зазначає В. Кремень, знання, породжене синергійним мисленням, є первинним, живим, ціннісним досвідом» (Синергетика і освіта, 2014: 203);

- змістом освітнього процесу в початковій школі є нелінійна ситуація відкритого діалогу, прямого та зворотного зв'язку між учителем, учнями і батьками;

- можливість учителю обрати свій стиль викладання і взаємодії з учнями і батьками. Хаос у контексті керівного чинника виявляє в освітній галузі свободу вибору (Вознюк, 2012: 201).

Крім того, в освітньому процесі одним із найважливіших авторитетів в очах учнів і з точки зору синергетики є учитель початкових класів та його особистісні якості, наповнені синергетичним змістом, а саме: нестандартний стиль мислення, оригінальний творчий підхід при розв'язанні неоднозначних ситуацій, емоційна чуйність, контактність у спілкуванні (Вознюк, 2012: 199).

Основним завданням сучасної школи, особливо початкової школи, де закладаються основи аксіологічних знань, підґрунтя подальшого успішного навчання, має бути формування в учнів нелінійного, синергійного типу мислення. Саме освіта має стати і інструментом пошуку учнем нових

життєвих стратегій, і компенсаторним механізмом, який вчить людину прилаштовуватись і виживати в цьому непередбачуваному світі.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що системно-синергетичний підхід є одним із основних у розв'язанні проблеми формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку і передбачає розгляд освітнього процесу як цілісної системи, де всі елементи взаємопов'язані та взаємодіють один з одним. Основою цього підходу є закони і закономірності самоорганізації та саморозвитку освітніх систем, що дає можливість по-новому підійти до розробки проблем цінностей, ціннісних орієнтацій і формування аксіологічної компетентності, коли вони розглядаються із позиції відкритості, співтворчості й орієнтації особистості на саморозвиток.

Системний підхід забезпечує цілісність освітнього процесу в початковій школі, сприяючи тим самим його оптимізації, і дозволяє розглядати процес формування аксіологічної компетентності як єдину систему з різноманітними внутрішніми та зовнішніми зв'язками. Вважаємо, що реалізація системного підходу дає можливість створити позитивну мотивацію до набуття аксіологічних знань та впровадження їх у власну діяльність; в повній мірі реалізувати інтелектуальний потенціал кожного учня молодшого шкільного віку; підвищити рівень навчальних досягнень і вихованості учнів.

Синергетичний підхід відкриває нові горизонти в управлінні освітнім процесом, надаючи можливість уникнути чітких детермінованих теорій управління і переходити до більш гнучких і багатоваріантних рішень. В основі цього підходу лежить ідея взаємодії різних елементів системи, які, працюючи одночасно і злагоджено, створюють ефект, який перевищує суму їх окремих впливів. Це дозволяє, враховуючи різноманітні фактори, впливати на освітній процес і визначати хід процесу формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку, зосереджуючись на самостійній роботі, самоорганізації та самореалізації нахилів, інтересів, здібностей.

Освітній процес у початковій школі має бути спрямований на створення готовності учня до мінливих змін у суспільстві, готовності до подолання життєвих перешкод через творчість, готовності до різноманітних форм мислення та творчої взаємодії між людьми, готовності до сприйняття цінностей суспільства і вироблення власної «усвідомленої аксіологічної позиції».

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у визначенні методичних засад формування аксіологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку на уроках та в позаурочний час.

Література

Барда С. Інтеграція як засіб реалізації синергетичного підходу в початковій школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. №7 (91). С. 48–61. DOI 10.24139/2312-5993/2019.07/048-061.

Батечко Н. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 1–2. С. 1–12. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/146446027.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).

Баханов К.О. Організація особистісно орієнтованого навчання: poradnik молодого вчителя історії. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 159 с.

Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 708 с.

Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід (друга половина ХХ століття) : навчально-методичний посібник / за ред. П.Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. 128 с.

Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 184 с.

Галян І., Галян О. Особливості розвитку аксіологічної компетентності майбутніх педагогів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки»*. 2017. № 2 (18). С. 22–27. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/psihol-visnik-18-2017-6.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).

Гончаренко С. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Видавництво «Перун», 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/1316/mode/1up> (дата звернення: 10.05.2024).

Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник ; видання друге, доповнене й виправлене. Рівне : Волинські обереги, 2011. 519 с.

Лисенко С.А. Синергетичний підхід до реалізації розвивального навчання у початковій школі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2014. № 5–6. С. 91–98. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3237> (дата звернення: 10.05.2024).

Лутай В.С. Розробка сучасної філософії освіти на засадах синергетики. *Вища освіта України*. 2009. № 1. С. 33–35.

Малієнко Ю.Б. Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 96 с.

Пометун О.І., Гупан Н.М., Власов В.С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.

Прийма С., Вороненко О. Основні положення синергетичної методології відкритої освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. 2014. № 1. С. 70–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2014_1_12 (дата звернення: 20.04.2024).

Примачок Л.Л. Експериментальне дослідження стану сформованості професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації зі стажем роботи понад п'ятнадцять років. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Вип. 19. Том V. С. 195–208. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720178/1/APP_T5_V19.pdf#page=196 (дата звернення: 24.05.2024).

Рубанець О. Когнітивний аспект методологічного оновлення вищої школи. *Вища освіта України*. 2016. № 3. С. 24–29.

Рудічева Н.К. Формування аксіологічної компетентності як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. № 4 (358). С. 51–59. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-4\(358\)-51-59](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-4(358)-51-59) (дата звернення: 23.05.2024).

Синергетика і освіта : монографія / за ред. В. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.

Степаненко І.В. Формування комунікативно-прагматичної аксіологічної компетентності як фактор подолання ціннісних розколів в Україні: стратегічні орієнтири освіти для демократизації суспільства. *Постметодика*. 2013. № 5. С. 10–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2013_5_5 (дата звернення: 14.05.2024).

Ткаченко Л. Розвиток особистості в дефініціях синергетики: філософсько-освітній тезаурус. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. С. 13–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivo0_2013_1_4 (дата звернення: 15.05.2024).

Федчиняк А.О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 1 (27). С. 190–198. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/2826/1/Struktura%20aksiolohichnoi%20kompetentnosti.pdf> (дата звернення: 19.05.2024).

Хитра З.М. Синергетичний підхід щодо підготовки вчителя до формування в учнів цілісної картини світу. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*. 2012. С. 968–974. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9467> (дата звернення: 20.04.2024).

Чикурова О. Синергетичний підхід як методологічна основа теорії самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2022. № 1 (2). С. 21–28. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.2.3> (дата звернення: 22.04.2024).

Шетеля Н. Зміст аксіологічної компетентності у контексті культурно-мистецької освіти. *Молодь і ринок*. 2022. № 3–4 (201–202). С. 127–132. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/260007/256370> (дата звернення: 22.04.2024).

Methodological principles of the formation of axiological competence of primary school students

Rudichieva Nataliia

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences),
Doctoral Student at the Department of Educology and Innovative Pedagogy
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine*

The article reveals the relevance of system-synergistic implementation in the formation of axiological competence of primary school students. On the basis of the analysis of the researched problem, it was established that enough scientific works have been devoted to the issue of the systemic-synergistic approach in the educational process, but there are no studies on the implementation of the systemic-synergistic approach in the educational process of primary school.

The system approach is presented as a general methodology of system research, which follows directly from the principle of systemicity, which considers the object as a set of elements that are in a certain interaction between themselves and the surrounding world. The systematic approach is considered as the basis of organizing the process of formation of axiological competence of primary school students.

The principles of synergy are presented. Outline the directions of practical implementation of synergistic principles in the context of the functioning of the primary education system according to the Concept of the New Ukrainian School. The chaos and nonlinearity of pedagogical laws, the peculiarities of their action in specific pedagogical situations, the ambiguity of their manifestation, the dependence of the regularities of the pedagogical process on external and internal conditions, the bifurcation nature of the educational process and cognitive activity – all these are manifestations of the well-known provisions of synergy.

It is noted that the basis of the synergistic approach is the laws and regularities of self-organization and self-development of educational systems, which make it possible to approach the development of problems of values, value orientations, and the formation of axiological competence in a new way, considering them primarily from the position of openness, co-creation, and the orientation of the individual to self-development.

Keywords: axiological competence, primary school students, synergistic approach, systemic approach.

References

Barda, S. (2019). Intehratsiya yak zasib realizatsiyi synerhetychnoho pidkhotu v pochatkoviy shkoli [Integration as a means of implementing a synergistic approach in elementary school]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyi tekhnolohiyi*. № 7 (91). S. 48–61 [in Ukrainian].

Batechko, N. (2017). Metodolohiya osvitolohiyi: synerhetychnyy aspekt [Methodology of education: synergistic aspect Educational discourse]. *Osvitolohichnyy diskurs*. № 1–2. S. 1–12 [in Ukrainian].

Bakhanov, K. O. (2008). Orhanizatsiia osobystisno oriantovanoho navchannia. Poradnyk molodoho vchytelia istorii [Organization of personally oriented training. Advisor to a young history teacher], Kharkiv: Vyd. hrupa "Osnova". 159 s. [in Ukrainian].

Vozniuk, O.V. (2012). Pedahohichna synerhetyka: heneza, teoriya i praktyka [Pedagogical synergy: genesis, theory and practice] : Monohrafiya. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU imeni Ivana Franka. 708 s. [in Ukrainian].

Vozniuk, O.V. (2008). Rozvytok vitchyznyanoi pedahohichnoyi dumky: synerhetychnyy pidkhid (druga polovyna XX stolittya) [The development of domestic pedagogical thought: a synergistic approach (second half of the 20th century)]. *Navchal'no-metodychnyy posibnyk / za red. prof. P.YU. Saukha*. Zhytomyr : vyd-vo ZHDU. 128 s. [in Ukrainian].

Vozniuk, O.V. (2009). Rozvytok vitchyznyanoi pedahohichnoyi dumky: synerhetychnyy pidkhid [Development of national pedagogical thought: a synergistic approach] : monohrafiya. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im.I.Franka. 184 s. [in Ukrainian].

Halian, I., & Halian, O. (2017). Osoblyvosti rozvytku aksiolohichnoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv [Features of the development of axiological competence of future teachers. Scientific Bulletin of the V. O. Sukhomlinskoho University. Psychological sciences]. *Naukovyi visnyk mnu imeni V. O. Sukhomlinskoho. Psykholohichni nauky*. (2(18)), S. 22–27. Retrieved from <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/psihol-visnik-18-2017-6.pdf> [in Ukrainian].

Goncharenko, S. (2005). Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. [in Ukrainian].

Goncharenko, S. (1997). Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. K. : "Lybid". 374 s. [in Ukrainian].

Goncharenko, S.U. (2011). Ukrayins'kyy pedahohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. Vydannya druhe dopovnene y vypravlene. Rivne: Volyns'ki oberehy. 519 s. [in Ukrainian].

Lysenko, S. A. (2014). Cynerhetychnyy pidkhid do realizatsiyi rozvyval'noho navchannia u pochatkoviy shkoli [Synergetic approach to the implementation of developmental education in primary school]. *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushyns'koho*. № 5-6. S. 91–98. [in Ukrainian].

Lutai, V.S. (2009). Rozrobka suchasnoyi filosofiyi osvity na zasadakh synerhetyky [Development of modern philosophy of education on the basis of synergy]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*. № 1. S. 33–35. [in Ukrainian].

Maliienko, Yu. B. (2018). Metodyka kompetentnisno oriantovanoho navchannia vsesvitnoi istorii u 7-mu klasi : metodychnyi posibnyk [Methodology of competence-oriented teaching of world history in the 7th grade: methodical manual], K. : TOV "KONVI PRINT", 2018. [in Ukrainian].

Pometun, O. I., Hupan, N. M. & Vlasov, V. S. (2018). Kompetentnisno orientovana metodyka navchannia istorii v osnovnii shkoli : metodychnyi posibnyk [Competency-oriented method of teaching history in primary school: methodical manual], K. : TOV "KONVI PRINT". [in Ukrainian].

Pryima, S., & Voronenko, O. (2014). Osnovni polozhennya synerhetychnoyi metodolohiyi vidkrytoyi osvity. [Basic provisions of the synergistic methodology of open education]. *Naukovyy visnyk Melitopol's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya : Pedahohika*. № 1. S. 70–80. [in Ukrainian].

Prymachok, L. L. (2019). Eksperymentalne doslidzhennia stanu sformovanosti profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii zi stazhem roboty ponad piatnadtsiat rokiv [Experimental study of the state of formation of professional competence of physical rehabilitation specialists with more than fifteen years of work experience. Actual problems of psychology]. *Aktualni problemy psykholohii*. (19). Tom V. S. 195–208. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/720178/1/APP_T5_V19.pdf#page=196 [in Ukrainian].

Rubanets, O. (2016). Kohnityvnyy aspekt metodolohichnoho onovlennya vyshchoyi shkoly [Cognitive aspect of methodological renewal of the higher school]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*. № 3. S. 24–29. [in Ukrainian].

Rudichieva, N.K. (2023). Formuvannya aksiolohichnoyi kompetentnosti yak psykholoho-pedahohichna problema [Formation of axiological competence as a psychological and pedagogical problem]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. № 4 (358). S. 51–59. [in Ukrainian].

Synerhetyka i osvita (2014): [Synergetics and education] : monohrafiya / Za red. V. Kremenya. K. : Instytut obzharovanoyi dytyny. 348 s. [in Ukrainian].

Stepanenko, I. V. (2013). Formuvannya komunikativno-prahmatychnoyi aksiolohichnoyi kompetentnosti yak faktor podolannya tsinnisnykh rozkoliv v Ukrayini: stratehichni oriyentyry osvity dlya demokratyzatsiyi suspil'stva [Formation of communicative and pragmatic axiological competence as a factor in overcoming value divisions in Ukraine: strategic orientations of education for the democratization of society]. *Postmetodyka*. № 5. S. 10–15. [in Ukrainian].

Tkachenko, L. (2013). Rozvytok osobystosti u definitsiyakh synerhetyky: filozofsk'o-osvitniy tezaurus [Personality development in definitions of synergetics: a philosophical and educational thesaurus]. *Navchannya i vykhovannya obdarovanoyi dytyny: teoriya ta praktyka.. Vyp. 1*. S. 13–19. [in Ukrainian].

Fedchyniak, A. O. (2013). Struktura aksiolohichnoyi kompetentnosti v shkilnii istorychnii osviti [The structure of axiological competence in school history education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. (1(27)). 190–198. [in Ukrainian].

Khytra, Z.M. (2012). Synerhetychnyy pidkhid shchodo pidhotovky vchytelya do formuvannya v uchniv tsilisnoyi kartyny svitu [A synergistic approach to teacher training for the formation of a holistic picture of the world in students]. *Suchasni stratehiyi universytet s'koyi osvity: yakisnyy vymir*. S. 968–974. [in Ukrainian].

Chikurova, O. (2022). Synerhetychnyy pidkhid yak metodolohichna osnova teoriiy samoorhanizatsiyi navchal'noyi diyal'nosti uchniv pochatkovoyi shkoly [Synergetic approach as a methodological basis of the theory of self-organization of educational activity of primary school students]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: pedahohika*, 1(2). S. 21–28. [in Ukrainian].

Shetelya, N. (2022). Zmist aksiolohichnoyi kompetentnostiu konteksti kul'turno-mystets'koyi osvity [The content of axiological competence in the context of cultural and artistic education]. *Molod' i rynek*. № 3–4 (201-202). S. 127–132. [in Ukrainian].

Accepted: June 09, 2024